

Михайло Яковчук – науковий співробітник відділу навчання іноземних мов Інституту педагогіки НАПН України, учитель-методист з німецької мови, Заслужений учитель України, м. Київ, Україна.

Коло наукових інтересів: інноваційні технології викладання іноземних мов; інтегроване навчання іноземних мов; розвиток обдарованості особистості; методика викладання іноземних мов.

 mjakow978@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0002-2474-6056>

УДК 371

<https://doi.org/10.32405/2411-1317-2023-3-235-245>

НАВЧАННЯ ІНШОМОВНОГО МОНОЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ УЧНІВ 7–9 КЛАСІВ ГІМНАЗІЙ З ВИКОРИСТАННЯМ КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Дослідження виконане в межах НДДКР (реєстраційний номер 0121U100164)

Анотація. У статті обґрунтовано методичні засади компетентісно орієнтованого навчання іноземного монологічного спілкування німецькою мовою учнів 7–9 класів. Визначено, що основним завданням навчання монологічного мовлення в цих класах є удосконалення навичок й умінь іноземного спілкування. З'ясовано, що навчання монологічного мовлення, як продуктивного процесу, вимагає від учнів умінь не лише описувати та порівнювати предмети і явища, розповідати про почуте, побачене, прочитане, а й використовувати елементи аргументації та міркування. Схарактеризовано комунікативні функції монологічного мовлення, проаналізовано тематику і вимоги чинних модельних навчальних програм та окреслено умінь в монологічному мовленні, які мають демонструвати учні за результатами навчання в 7–9 класах. З'ясовано, що монологічне мовлення на цьому етапі навчання відзначається певними комунікативними, психологічними та лінгвістичними особливостями, які вчитель повинен активно враховувати. Автором запропоновано комплекс вправ і завдань для навчання монологічного мовлення в 7–9 класах гімназій. Основні концепти проведеного дослідження були апробовані автором у власній педагогічній діяльності.

Ключові слова: монологічне мовлення; комунікативні функції; мовленнєві умінь та навички; компетентісно орієнтоване навчання.

Постановка проблеми. Проблема формування іноземної компетентності у монологічному мовленні в базовій школі залишається актуальною. Вона потребує розгляду в контексті компетентісного підходу, що дасть можливість узгодити її з іншими мовленнєвими і мовними компетентностями – складниками іноземної комунікативної компетентності, формування якої є метою навчання іноземних мов і культур у закладах загальної середньої освіти. Складність теми полягає також у тому, що вона не може вважатися остаточно вирішеною, оскільки сучасний стан і умови розвитку шкільної іноземної освіти в Україні зумовлюють необхід-

ність уточнення й оновлення змісту і цілей формування компетентностей у монологічному мовленні, встановлення чинників впливу на їх формування, розроблення адекватного комплексу вправ і вибору ефективних засобів навчання іншомовного монологічного мовлення. Саме ця ситуація спонукала до перегляду конкретизації підходів до навчання монологічного мовлення учнів 7–9 класів гімназій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему реалізації комунікативних цілей через оволодіння вміннями монологічного мовлення досліджували такі науковці в галузі методики владання іноземних мов, як Л. В. Калініна, В. А. Бухбіндер, В. Л. Скалкін, С. Ю. Ніколаєва, С. В. Гапонова та ін. За В. А. Бухбіндером, монологічне мовлення слугує реалізації різних комунікативних цілей: для повідомлення інформації, для впливу на слухача через аргументацію а також спонукання до дії чи запобігання дії (Buchbinder, Strauß, 1896, с. 178). В умовах запровадження компетентнісної парадигми посилюється акцент на підготовку учнів до участі в діалозі культур, демонструвати уміння ефективно користуватися іншомовною інформацією, окресленою її комунікативними потребами та презентованою соціальним оточенням, оцінювати її та добирати ту, яку потребує життєва діяльність, впливати на неї, адаптуючи її кількісні та якісні характеристики до власних іншомовних комунікативних намірів, тобто навчити користуванню мовою, а не просто повідомляти знання про неї (Редько, 2022, с. 135).

Мета статті: розглянути пріоритетні засоби для компетентнісно орієнтованого навчання іншомовного спілкування учнів 7–9 класів, розробити та обґрунтувати комплекс вправ і комунікативних завдань для формування в них іншомовного монологічного мовлення.

Відповідно до зазначеної мети у статті ставляться такі завдання: проаналізувати чинну навчальну програму з іноземних мов під кутом зору формування умінь у монологічному мовленні, які мають демонструвати учні за результатами навчання в 7–9 класах гімназій; здійснити аналіз чинних підручників німецької мови з погляду застосування методів, форм і способів діяльності, спрямованих на оволодіння учнями іншомовним спілкуванням у базовій школі; створити комплекс вправ і завдань для учнів 7–9 класів гімназій, спрямований на навчання іншомовного монологічного мовлення та орієнтований на розвиток у них ключових компетентностей учнів.

Результати дослідження. Після завершення курсу навчання в гімназії учні 7–9 класів закладу загальної середньої освіти, які вивчають першу іноземну мову, досягають рівня B1. Ці рівні характеризують результати навчальних досягнень у кожному виді мовленнєвої діяльності, зокрема і в говорінні, та узгоджуються із Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти. Говоріння є продуктивним видом діяльності, в якому учень повідомляє про події та факти, висловлює власні думки, ставлення, переживання, запитує й уточнює інформацію. Аналіз науково-педагогічної літератури, а також власний досвід засвідчують, що для формування умінь у говорінні найбільш оптимальною є опора на комунікативний та особисто зорієнтований підходи як такі, що забезпечують реальні стимули до комунікації іноземною мовою, активуючи мисленнєву та самостійну діяльність учнів.

Навчання монологічного мовлення, як продуктивного процесу, вимагає від учнів уміння описувати та порівнювати предмети і явища, детально розповідати про почуте, побачене, прочитане і повідомляти інформацію, поєднуючи опис, розповідь і порівняння, є складним методичним завданням, висловлювати власні думки щодо питань, пов'язаних із повсякденним життям, стисло аргументувати та пояснювати їх.

Основним завданням на цьому етапі навчання монологічного мовлення є удосконалення навичок і умінь іншомовного спілкування. Це дає можливість самостійного виконання комунікативно-пізнавальних завдань, разом із умінням висловлювати особистісне ставлення до сприйнятої інформації, фактів і подій. У гімназіях практикується два види монологічного мовлення: підготовлене і непередготовлене. Підготовлене мовлення – це висловлювання, елементи якого попередньо відпрацьовуються, автоматизуються у понадфразових єдностях, а потім репродукуються у формі повідомлення, розповіді, інформації. Непідготовлене мовлення – це такий рівень володіння мовою, на якому мовець може без підготовки, без опори на попередньо

задані мовні одиниці, без спонукання та допомоги з боку вчителя використати засвоєний раніше мовний та мовленнєвий матеріал у комбінаціях та ситуаціях, яких не було у попередніх видах роботи на занятті. Таке мовлення прийнято називати експромтним, спонтанним, ініціативним. Підготовлене усне мовлення – це один із етапів формування умінь непідготовленого мовлення, яке є метою навчання. Беручи до уваги вікові особливості учнів 7 класу, вважаємо за доцільне надавати перевагу підготовленому монологічному мовленню, яке є легшим і зрозумілішим для учня, тоді як в 8–9 класах із зростанням його пізнавальних і комунікативних потреб, урізноманітненням мовленнєвого апарату – непідготовленому.

Учні 7–9 класів використовують мовний матеріал, як раніше засвоєний, так і новий, вони намагаються його варіювати та комбінувати. Вони вже можуть виконувати більш складні комунікативні завдання, конструювати змістовні та водночас більш розгорнуті висловлювання, створювати не лише власні розповіді, але й передавати чужі й поступово намагаються демонструвати своє ставлення до предмету мовлення, думок і міркувань, які висловлюються чи вже були висловлені раніше іншими співрозмовниками. Монологічне мовлення іноземною мовою у 7–9 класах є більш природнім, умотивованим та інформативним. На такому рівні воно вже набуває рис аргументації та міркування. Важливо, що психологічні особливості учнів 7–9 класів уже дозволяють їм виконувати достатньо складні розумові завдання, формулювати висловлювання, які вирізняються самостійністю міркувань.

Аналіз наукової методичної, психологічної літератури, а також змісту чинних навчальних і модельних програм з іноземних мов (Навчальні програми з іноземних мов. 5–9 класи, 2017, с. 55) дає змогу зробити припущення, що в 7–9 класах монолог покликаний виконувати такі комунікативні функції: 1) повідомлення про певну подію; 2) розповідь; 3) опис об'єкта або явища; 4) розмірковування. Відштовхуючись від цих комунікативних функцій, виокремлюємо такі типи монологів, які мають уміти генерувати учні за результатами навчання в 7–9 класах у межах тематики, окресленої навчальною програмою:

- 1) монолог-повідомлення,
- 2) монолог-розповіді,
- 3) монолог-опис,
- 4) монологу-міркування/переконання.

Мовленнєві завдання для реалізації монологу-повідомлення передбачають здійснення таких мовленнєвих дій:

- повідомити фактичну інформацію (Хто? Що робить? Який/яка/яке/які? Навіщо?), поєднуючи речення в логічній послідовності. У монологі-повідомленні переважають прості розповідні речення з дієсловами в минулому та теперішньому часах, оскільки для повідомлення характерна часова невизначеність. Наведемо приклад завдання для реалізації монологу-повідомлення під час вивчення теми «Музика», підтема «Композитори та їх твори»: **Знайди інформацію про іноземного композитора та підготуй розповідь про його життя та творчість.**

Мовленнєві завдання для реалізації монологу-розповіді передбачають здійснення таких мовленнєвих дій:

- розповісти про себе (свого друга, школу, місто/село тощо),
- висловити при цьому свою думку, свою оцінку.

Так, під час вивчення теми «Література», підтема «Моя улюблена книга» можна запропонувати такий монолог-розповідь:

Підготуй розповідь про свою улюблену книгу, використовуючи такий план:

- жанр;
- головні герої;
- місце дії;
- головні події;
- твої враження

Мовленнєві завдання для реалізації монологу-опису передбачають здійснення таких мовленнєвих дій:

- описувати природу, місто/село, зовнішність тощо, використовуючи слова і словосполучення, що означають якості (добрий/злий, довгий/короткий, високий/низький тощо). Наведемо приклад із теми «**Природа та погода**»: **Опиши природу твого рідного краю.**

Мовленнєві завдання для реалізації монологу-міркування/переконання передбачають висловлення власного оцінного судження про певний об'єкт або явище. Для монологів цього виду особливо характерний причинно-наслідковий зв'язок. У ньому переважно вживаються складно-підрядні речення, а також інфінітивні звороти. Наприклад, тема «**Молодіжна культура**»: **Вислови своє власне ставлення до розмаїття молодіжних субкультур і течій, оціни їх вплив на твоє життя та життя твоїх однокласників.**

Опис і повідомлення залишаються найбільш доступними для учнів середнього шкільного віку та постійно удосконалюються. Розмірковування ж є чи не найскладнішим видом монологічного мовлення на цьому етапі навчання. Однак ця складність зумовлена не лише рівнем мовної підготовки, а й здатністю особи до логічного мислення та почасти наявністю сформованих ціннісних переконань. Якщо їх немає – не може бути й розмірковування, яке потребує логічної аргументації та відповідних мовних засобів.

Аналіз тематики і вимог чинних навчальних і модельних програм (Редько, Шаленко, Сотникова, та ін., 2021, с. 39) дає змогу окреслити уміння в монологічному мовленні, які мають демонструвати учні за результатами навчання у 7–9 класах:

Уміння учнів 7–9 класів у монологічному мовленні

Тема	Уміння в монологічному мовленні
Я, моя родина, мої друзі	<ul style="list-style-type: none"> описувати своє найближче оточення (друзів, членів сім'ї), їхню зовнішність і риси характеру, професії; пояснювати домашні обов'язки членів сім'ї; планувати траєкторію власного життя; наводити приклади свого внеску в життя громади
Харчування	<ul style="list-style-type: none"> описувати свій раціон та типове шкільне меню; розповідати про способи приготування їжі; пояснювати, які страви подобаються й чому; описувати традиційні страви в Україні та в країні мови, що вивчається, здійснювати їх порівняння;
Охорона здоров'я	<ul style="list-style-type: none"> називати медичні заклади; описувати захворювання та їх симптоми
Кіно і театр	<ul style="list-style-type: none"> розповідати про відвідування кіно (театру); пояснювати правила поведінки у закладах культури; описувати сучасний театр; розповідати про свій улюблений фільм, свою улюблену виставу, своїх улюблених акторів; висловлювати свої враження, почуття та емоції
Спорт	<ul style="list-style-type: none"> визначати та пояснювати власні спортивні уподобання та потреби; розповідати про спортивні змагання; розповідати про улюбленого спортсмена, спортивний клуб; наводити приклади впливу відомих спортсменів на популяризацію фізичної культури і спорту
Шкільне життя	<ul style="list-style-type: none"> описувати свою школу; пояснювати відмінності між типами шкіл в Україні та в країні мови, що вивчається; розповідати про проведення шкільних заходів; описувати розклад уроків; пояснювати, які навчальні предмети подобаються та чому; розповідати про шкільні приміщення та про позакласні заходи; готувати та проводити презентацію власної школи

Україна	<ul style="list-style-type: none"> описувати визначні місця в Україні (знакові архітектурні та географічні об'єкти тощо); порівнювати столиці України та країни мови, що вивчається; висловлювати свої враження, почуття та емоції; розповідати про міста України, коментувати статистичні дані; порівнювати типи для різних культур вербальні та невербальні норми поведінки; розповідати про свята та їх символи, описувати своє улюблене свято
Країни виучуваної мови	<ul style="list-style-type: none"> робити повідомлення про основні пам'ятки історії та культури країни виучуваної мови; порівнювати столиці України та країни мови, що вивчається; висловлювати свої враження, почуття та емоції; порівнювати типи для різних культур вербальні та невербальні норми поведінки; розповідати про правила поведінки та ввічливості у спілкуванні в країні мови, що вивчається
Засоби масової інформації	<ul style="list-style-type: none"> описувати засоби масової інформації; розповідати про важливість сучасних засобів масової інформації; розповідати про улюблені газети, журнали; висловлювати своє ставлення до різних видів масмедій; демонструвати розуміння основ медіа грамотності; пояснювати правила безпечної поведінки онлайн
Музика	<ul style="list-style-type: none"> розповідати про музичні інструменти і колективи; розповідати про життя та творчість композиторів на основі даних з їх біографії; описувати музичні стилі, характеризувати музику, висловлювати своє ставлення до неї; давати загальну характеристику музичного твору; висловлювати свою думку про значення музики в житті людини
Література	<ul style="list-style-type: none"> розповідати про свою улюблену книжку; пояснювати правила поведінки у закладах культури; розповідати про літературні жанри та про свої вподобання; наводити приклади впливу книги на здоров'я і самопочуття; розповідати про біографії відомих поетів та письменників країни, мова якої вивчається
Природа і погода	<ul style="list-style-type: none"> описувати природу рідного краю та країни, мова якої вивчається; називати основні географічні об'єкти (гори, річки, моря тощо), давати їм короткий опис; проектувати власні повсякденні дії на захист довкілля та збереження природних ресурсів; розповідати про рослинний і тваринний світ
Одяг	<ul style="list-style-type: none"> описувати зовнішній вигляд людини (зокрема одяг типового підлітка в Україні та країни, мова якої вивчається); пояснювати власні уподобання щодо одягу; пояснювати вибір одягу залежно від погоди
Молодіжна культура	<ul style="list-style-type: none"> висловлювати власне ставлення до розмаїття молодіжних субкультур і течій; розповідати про інтереси та захоплення сучасної молоді; оцінювати вплив деструктивних молодіжних рухів на життя однолітків
Наука і технічний прогрес	<ul style="list-style-type: none"> надавати інформацію про сучасні пристрої в житті та побуті; презентувати винаходи; розповідати про відомих учених та винахідників
Робота і професія	<ul style="list-style-type: none"> презентувати, які є професії; розповідати про професію, яка подобається; описувати шлях до професії своєї мрії, професійні якості; розповідати про улюблені професії серед підлітків

Проаналізувавши зміст чинних підручників з іноземних мов для учнів 7–9 класів, можна зробити висновок, що там представлені всі сфери і тематика спілкування, мовний і мовленнєвий матеріал, окреслені змістом навчальних програм відповідно до компетентнісного підходу. Методи, форми і способи діяльності, пропонувані змістом підручників для пред'явлення, активізації та контролю рівня засвоєння навчального матеріалу, спрямовані на оволодіння учнями іншомовним спілкуванням в усній та письмовій формах, узгоджуються з основними положеннями компетентнісно орієнтованого навчання і сприяють формуванню мовленнєвих умінь і навичок учнів 7–9 класів.

Найтиповіші з них спрямовані на формування в учнів таких умінь:

- надавати необхідну інформацію;
- логічно вибудовувати монолог відповідно до запропонованої теми/ситуації;
- активізувати у спілкуванні нові мовні (фонетичні, лексичні і граматичні) одиниці.

Широко у змісті підручників представлені вправи та завдання на розвиток монологічного мовлення, де очікувані висловлювання представлені переважно в монологах-описах та монологах-розповідях. Наведемо приклади творчих монологічно спрямованих завдань, які певною мірою сприяють розвитку умінь спілкування:

Розкажи про інтереси та захоплення сучасної молоді.

Опиши шлях до професії своєї мрії.

Розкажи про важливість сучасних засобів масової інформації.

Проте, учні в 7–9 класах здебільшого ще не готові вільно продукувати у формі лінійної послідовності прості розповіді, історії або описи, детально розповідати про власний досвід, описуючи почуття та реакцію і стисло аргументувати та пояснювати власні думки, плани, дії, що передбачено вимогами чинних навчальних і модельних програм.

Відповідно до компетентнісного підходу, тематики та вимог навчальної програми нами був створений та науково обґрунтований комплекс вправ і завдань для навчання монологічного мовлення у 7–9 класах гімназії, який був успішно апробований у шкільній практиці. Розроблені вправи та завдання орієнтовані на розвиток десяти ключових компетентностей учнів, передбачають поступовий перехід від формування умінь робити зв'язні повідомлення за певною ситуацією в межах визначених сфер спілкування до формування вміння висловлюватися в певних сферах спілкування і тематики; достатньо повно передавати зміст прочитаного, побаченого або почутого, висловлюючи й обґрунтовуючи своє ставлення до осіб, подій, явищ, про які йдеться; брати участь у дискусіях, логічно й аргументовано висловлюватися з обговорюваних проблем, доводити свою точку зору і своє ставлення до них, що дає змогу проаналізувати володіння мовленнєвими уміньми і навичками учнів. Пропонований комплекс передбачає такі типи вправ і завдань:

1. Підготовчі вправи.

а) імітація:

- перетворення й перероблення текстового матеріалу (з точним дотриманням або без дотримання заданої мовної форми);
- з частковим перетворенням структур (механічні підстановки);

б) зміна виду структур на основі логічних операцій (трансформація, синонімічна й антонімічна заміна, дистрибуція тощо).

в) конструювання структур:

- за зразком;
- без зразка.

г) комбінування та групування структур.

2. Мовні вправи.

а) розвиток підготовленого мовлення; повна зміна й доповнення висловлювання:

- з опорою на формальні ознаки (план, заголовки параграфів, ключові слова тощо);
- з опорою на джерела інформації;
- з опорою на вивчену тему.

б) розвиток невідготовленого мовлення:

- з опорою на джерело інформації (текстова інформація рідною мовою, зображення, незвучений фільм тощо);
- з опорою на життєвий досвід учнів (на прочитане або побачене, висловлюючи власне судження, думку, описуючи фантазію тощо).

На цьому рівні учні повинні вміти:

- визначати за різними ознаками найголовнішу інформацію;
- вибирати правильне рішення з двох зовсім різних за значенням;
- синтезувати, спираючись на мовленнєвий досвід і різноманітні асоціації;
- послідовно розвивати й вибудовувати свої думки;
- висловлювати одну й ту ж думку різними мовними засобами;
- переносити знайдене рішення в нові ситуації.

А це, своєю чергою, свідчить про сформовані в них компетентності.

Наведемо приклади розроблених нами вправ:

Тема: «**Wie hat die Quarantäne unser Leben und unsere Gesellschaft verändert?**»

Ziel der Aufgabe ist es, den Schülern spontanes monologisches Sprechen beizubringen; erlernte lexikalisch-grammatischen Strukturen im Monolog zu verwenden.

Aufgabe 1. Beantworten Sie die Fragen anhand der Bilder.

- Was hat Ihnen die Quarantäne gebracht?
- Hatte sie auch positive Auswirkungen?
- Konnte sie uns etwas Wichtiges beibringen?

Aufgabe 2. Sehen Sie das Bild an und beantworten Sie die Frage: „Ist das in unserem Land während der Quarantäne auch möglich oder nicht möglich?“

z.B.: Während der strengen Quarantäne waren alle Schönheitssalons geschlossen. Und heutzutage können Menschen ihre Dienste in Anspruch nehmen, allerdings unter Einhaltung der Quarantänebeschränkungen.

Aufgabe 3. Besprechen Sie folgende Probleme, die mit diesen Verboten und Einschränkungen verbunden sind. Die Tabelle hilft Ihnen bei der Lösung dieser Aufgabe

Feiertage	– Wie haben Sie während der Quarantäne die Feiertage gefeiert? – Hat Sie die Quarantäne daran gehindert?
Reisen im Ausland	– Ist es schwieriger geworden, während dieser Tage ins Ausland zu reisen? – Was wurde besser und was wurde schlechter?
Bildung	– Hat sich die Bildung verbessert? – Lernen Sie gerne online?
Einkaufen	– Erzählen Sie uns von der Situation in den Geschäften. – Welche Regeln gelten dort und halten die UkrainerInnen daran?

Aufgabe 4. Sehen Sie sich das Video über Roberts Laden an und beantworten Sie die Fragen

– Wie verändert sich das Einkaufen heutzutage?

– Ist es in unserer Zeit aktuell, solche Geschäfte zu eröffnen? Warum? Was ist ihre Besonderheit?

Aufgabe 5. Projektarbeit

Arbeiten Sie in zwei Gruppen und schaffen Sie etwas Notwendiges, das für Ihre Stadt während der Pandemie aktuell ist.

Варто зазначити, що проектна діяльність, як одна з педагогічних технологій, також є одним з прийомів продуктивного навчання монологічного мовлення, що сприяє розвитку активного самостійного мислення здобувачів освіти і орієнтує їх на спільну дослідницьку роботу та реалізації компетентнісного підходу. І. А. Сокол зазначає, що «проект представляє собою реалізацію самостійно спланованої роботи, в якій монологічне висловлювання органічно поєднується в інтелектуально емоційний контекст з іншою діяльністю» (Сокол, 2008, с. 17). Використовуючи метод

проектів, учитель пропонує учням висловити свої власні думки, почуття, активно включитися в реальну діяльність та розвивати пошуково-дослідницькі уміння. Так, наприклад, пропонуючи учням проєкт **«Українські олімпійці»** (7 клас), кожен учень здійснює самостійний пошук інформації про літні (зимові) олімпійські ігри та успіхи українських спортсменів під час цих ігор, удосконалює й розвиває навички читання текстів, збагачує власний словниковий запас та робить достатньо чітку, підготовлену презентацію на запропоновану тему, удосконалюючи при цьому мовленнєві уміння та навички.

Наведемо інші приклади завдань-проєктів, спрямованих на розвиток монологічного мовлення:

Тема: **«Природа і погода»**

Umweltprojekt der Jugendlichen

Was können wir selber für die Umwelt tun? Arbeiten Sie in Gruppen und gründen Sie eine imaginäre Organisation. Gehen Sie dabei auf die folgenden Punkte ein:

- *Ziele;*
- *Aufgaben;*
- *Regeln des umweltbewußten Verhaltens;*
- *Strafen;*
- *Finanzierungsquellen*

Können Sie diese Idee in das reale Leben umsetzen? Begründen Sie Ihre Meinung.

Окрім того, робота над проєктом відкриває додаткові можливості для тренування невідготовленого монологічного мовлення, оскільки інші учні мають змогу висловити власне ставлення до почутого, поставити запитання доповідачеві тощо. Оцінюючи виступ доповідача, учні отримують можливість тренувати уміння аргументовано висловлювати власні думки. Доповідач при цьому може реагувати на оцінку однокласників, приймаючи їхню точку зору чи не погоджуючись з нею (Пасічник, 2020, с. 17–18). Як засвідчує шкільна практика, особливі труднощі в процесі навчання невідготовленого мовлення учнів 7–9 класів викликає використання мовного матеріалу, оскільки знайоме поняття необхідно в цьому випадку використовувати не лише у відомій, але й у новій ситуації. Тому для розвитку невідготовленого мовлення доцільно створювати певні умови, а саме навчальну ситуацію, що є сукупністю умов мовленнєвих і немовленнєвих, необхідних і достатніх для того, щоб здійснилася мовленнєва дія, яка є однією з таких умов. У ситуаційних завданнях моделюються мовленнєві ситуації, тобто створюються умови, які залучають учнів у процес спілкування, мотивуючи їхні дії. Для наближення до життя створюваних на уроці ситуацій необхідно добирати такі з них, які є зрозумілими для учнів у межах програмової тематики для 7–9 класів і не вимагають додаткових пояснень. Для ілюстрації вище сказаного наведемо розроблені нами окремі приклади мовленнєвих ситуацій на розвиток монологічного мовлення відповідно до тематики з підручника циклу для 7–9 класів **«Німецька мова»**, автор С. І. Сотникова (Сотникова, 2017).

7 клас (7-й рік навчання): **Твій іноземний друг (твоя іноземна подруга) розповідає тобі, що багато учнів у Німеччині приїжджають до школи на велосипеді, оскільки велосипед часто використовують як засіб пересування. В місті можна пересуватися на велосипеді швидше, ніж на автомобілі. Він/вона запитує, яка ситуація з цим в Україні?**

- *Чи багато учнів в Україні їздять до школи на велосипеді? Чому ні?*
- *Чи використовують в Україні велосипед як засіб пересування? Де? В місті? В селі?*
- *Чи вмієш ти їздити на велосипеді? Чи ти маєш власний велосипед?*
- *Для чого ти використовуєш велосипед: для школи? У вільний час? В роботі?*

8 клас (8-й рік навчання): **Ви прийшли до крамниці купити новий одяг. Оберіть одяг, опишіть його, поясніть, чому вирішили придбати саме його.**

9 клас (9-й рік навчання): **Твій іноземний друг (твоя іноземна подруга) розповідає про свої плани на майбутнє і хоче дізнатися, що ти плануєш на майбутнє. Розкажи їй:**

- *Які твої плани на майбутнє?*
- *Чи хочеш ти залишитися в школі після 9-го класу або продовжити навчання в іншому закладі?*

- *Ким ти хочеш стати?*
- *Чи потрібні тобі знання іноземної мови для майбутньої професії?*

Особливість ситуацій визначає те, що їх моделювання передбачає використання двох форм мовленнєвої взаємодії – діалогічної і монологічної, які попередньо не можуть бути чітко заплановані ні вчителями, ні авторами підручників у часі, у місці, у змісті висловлення, проте мають ними прогнозуватися. А це зумовлює необхідність у доборі вправ і завдань як засобів реалізації навчання, котрі сприяють формуванню в учнів умінь за певних умов і потреб переходити з однієї форми спілкування до іншої та у такий спосіб адекватно моделювати свою мовленнєву поведінку (Редько, Полонська, Басай, та ін. 2013). А тому одним із важливих завдань є доцільний добір навчального матеріалу відповідно до очікуваної моделі спілкування, що прогнозується отримати в результаті такої діяльності. Усі вони мають прогнозуватись як учителем, так і автором підручника для використання в ситуаційному мовленні та бути активізовані в доситуаційних вправах. На нашу думку, мовленнєві ситуації, які може пропонувати вчитель у 7–9 класах, спонукають не тільки до засвоєння тематичного мовного матеріалу, соціокультурних реалій, а й також забезпечують поступове адаптування учнів до реальних умов спілкування відповідно до передбачених навчальною програмою ключових компетентностей.

Для розвитку усного монологічного мовлення в 7–9 класах доцільно також організовувати комунікативні (мовленнєві) ігри. Наведемо приклад:

Гра «Снігова куля». Учитель пропонує певну тему для майбутнього монологічного висловлювання і сам говорить перше речення. Кожен учень повинен придумати наступне речення, яке має бути логічним завершенням попереднього, щоб утворювався зв'язний текст. Наведемо приклад з теми «Театр», підтема «В театр»:

L.: In unserer Stadt gibt es viele Theater. Viele von euch haben das Dramatheater besucht. Ich glaube, dieses Theater gefällt euch am besten. Wollen wir jetzt es beschreiben.

Sch. 1: Dieses Theater hat man vor 40 Jahren erbaut.

Sch. 2: Das Theatergebäude ist nicht neu, aber sieht schön aus und hat 3 Stockwerke.

Sch. 3: Die Kassen liegen links und die Garderobe ist in der Mitte...

У навчанні монологічного мовлення в 7–9 класах варто застосовувати також ігри з використанням прийому драматизації: відтворення прочитаних текстів/сюжетів книжок для домашнього читання/побачених фільмів, імпровізовані вистави на задану тему чи за запропонованою проблемою, вербалізації пантомім, рольові ігри тощо. Наведемо приклад рольової гри:

- *Ти – відома українська кінозірка. Ти тільки-но повернувся (повернулася) із Берлінського кінофестивалю. Поділися зі своїми друзями враженнями про цю подію.*

Головну роль у зародженні адекватного мовленнєвого вміння відіграє й організація монологічного висловлювання в комплексі, оскільки окремо взятій вправі не вдається забезпечити розвиток одночасно всіх якостей техніки говоріння, тим паче врахуванням динаміки поетапного його розвитку та вимог до навчання. У структуру побудови варто додати принцип домінантності, який формулюється так, що в кожному комплексі в основу ставиться одна з характеристик уміння (говоріння). Однак, оскільки всі якості взаємопов'язані та їх прогрес взаємозумовлений, то спрямованість на становлення цієї якості неодмінно спровокує розвиток решти. Щоб збудувати комплекс, учителю потрібно:

- а) визначити мету, заради якої будуватиметься комплекс (яка якість буде домінантною);
- б) визначити необхідні мовленнєві завдання, які будуть сприяти розвитку даної якості, та їх кількісне співвідношення;
- в) розподілити опори відповідно до стадій та умов навчання;
- г) визначити послідовність та співвідношення вправ відповідно до стадій розвитку навичок» (Холод, 2018, с. 72).

Отже, перед тим, як перейти до вправ безпосередньо на розвиток монологічного мовлення, повинні бути виконані вправи на розвиток уміння конструювати фрази (імітаційні вправи, вправи на підстановку, трансформаційні вправи, конструктивні вправи, перекладні вправи, запитально-

відповідні та реплік). Далі необхідно переходити до вправ на розвиток навичок і умінь монологічного мовлення (опис картинок, репродуктивні вправи, ситуативні вправи, дискусивні вправи, композиційні вправи). Вправи з використанням перерахованих методів і прийомів повинні відповідати певним вимогам. Вони мають бути доступними за обсягом, цілеспрямованими й умотивованими. Такі вправи повинні містити приклади із реального життя, ситуації, а також бути підвладні різним видам пам'яті, сприйняття й мислення. Методично правильно оформлені завдання сприяють активізації розумової діяльності учнів для подальшого усного міркування.

Представлена технологія навчання іншомовного спілкування була апробована в ЗЗСО м. Луцька. Результати експериментального навчання дають можливість констатувати, що запропоновані методи та форми іншомовного монологічного мовлення учнів гімназії на засадах компетентнісного підходу є ефективною й перспективною.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, визначений і охарактеризований комплекс вправ і комунікативних завдань є основним засобом формування іншомовного монологічного мовлення учнів 7–9 класів гімназії. Послідовне та взаємопов'язане виконання мовних, умовно-мовленнєвих, мовленнєвих вправ і комунікативних завдань є, на нашу думку, найоптимальнішою методикою навчання монологічного мовлення у гімназії. Розроблені вправи і завдання передбачають досягнення учнями результатів навчання іншомовного спілкування, визначених Державним стандартом базової освіти і модельною навчальною програмою з іноземних мов для 7–9 класів ЗЗСО.

Перспективу подальших досліджень ми вбачаємо в необхідності експериментального дослідження ефективності використання запропонованого нами комплексу вправ і завдань для формування іншомовної компетентності у монологічному мовленні в базовій школі.

Використані джерела

- Навчальні програми з іноземних мов. 5–9 класи: наказ МОН України від 12 червня 2017 р. № 804. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programi-inozemni-movi-5-9-12.06.2017.pdf>/ 804/17
- Пасічник, О. С. (2020). Формування в учнів основної школи умінь аргументованого усного мовлення засобами проектної діяльності. *Іноземні мови в школах України*, 4, 15–18.
- Редько, В. Г., Полонська, Т. К., Басай, Н. П. та ін. (2013). Лінгводидактичні засади навчання іноземної мови учнів старших класів загальноосвітніх навчальних закладів: навчально-методичний посібник. Київ: Педагогічна думка.
- Редько, В. Г., Шаленко, О. П., Сотникова, С. І. та ін. (2021). Модельна навчальна програма Іноземна мова. 5–9 класи» для закладів загальної середньої освіти. Рекомендовано МОН України: наказ від 12.07.2021 р. № 795. [https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20306_serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Inozemni.movy.5-9-kl/Inoz.mov.5-9-kl.Redko.ta.in.14.07.pdf](https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20306_serednya/Navchalni_prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Inozemni.movy.5-9-kl/Inoz.mov.5-9-kl.Redko.ta.in.14.07.pdf)
- Редько, В. Г. (ред.) (2022). Методика компетентнісно орієнтованого навчання іноземних мов учнів 5–6 класів гімназій: методичний посібник. Київ: Педагогічна думка.
- Сокол, І. А. (2008). Проект як метод реалізації комунікативного підходу в навчанні іноземної мови. *Іноземні мови в школі*, 1, 16–21.
- Сотникова, С. І. (2017). Німецька мова (9-й рік навчання): підручник для 9 класів загальноосвітніх навчальних закладів Харків: Ранок.
- Холод, І. В. (уклад.) (2018). Методика викладання англійської мови: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Умань: Візаві.
- Buchbinder V. A., Strauß, W. H. (1896). Grundlagen der Methodik des Fremdsprachenunterrichts. Leipzig: Verlag Enzyklopädie, 1.

References

- Navchal'ni prohramy`z inozemny`x mov. 5–9 klasy` : nakaz MON Ukrayiny` vid 12 chervnya 2017 r. # 804. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programi-inozemni-movi-5-9-12.06.2017.pdf>/ 804/17 (in Ukrainian).

- Pasichny`k, O. S. (2020). Formuvannya v uchniv osnovnoyi shkoly` umin` argumentovanogo usnogo movlennya zasobamy` proyektnoyi diyal`nosti. *Inozemni movy` v shkolax Ukrainy`*, 4, 15–18. (in Ukrainian).
- Red`ko, V. G., Polons`ka, T. K., Basaj, N. P. ta in. (2013). Lingvody`dakty`chni zasady` navchannya inozemnoyi movy` uchniv starshy`x klasiv zagal`noosvitnix navchal`ny`x zakladiv: navchal`no-metody`chny`j posibny`k. Ky`yiv: Pedagogichna dumka. (in Ukrainian).
- Red`ko, V. G., Shalenko, O. P., Sotny`kova, S.I. ta in. (2021). Model`na navchal`na programa Inozemna mova. 5–9 klasy`» dlya zakladiv zagal`noyi seredn`oyi osvity`. Rekomendovano MON Ukrainy`: nakaz vid 12.07.2021 r. # 795. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20306%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Inozemni.movy.5-9-kl/Inoz.mov.5-9-kl.Redko.ta.in.14.07.pdf> (in Ukrainian).
- Red`ko, V.G. (red.) (2022). *Metody`ka kompetentnisno oriyentovanogo navchannya inozemny`x mov uchniv 5–6 klasiv gimnazij: metody`chny`j posibny`k*. Ky`yiv: Pedagogichna dumka. (in Ukrainian).
- Sokol, I. A. (2008). Projekt yak metod realizaciyi komunikaty`vnoho pidxodu v navchanni inozemnoyi movy`. *Inozemni movy` v shkoli*, 1, 16–21. (in Ukrainian).
- Sotny`kova, S. I. (2017). Nimecz`ka mova (9-j rik navchannya): pidruchny`k dlya 9 klasiv zagal`noosvitnix navchal`ny`x zakladiv Xarkiv: Ranok. (in Ukrainian).
- Xolod, I.V. (uklad.) (2018). *Metody`ka vy`kladannya anglijs`koyi movy`: navchal`no-metody`chny`j posibny`k dlya studentiv vy`shhy`x navchal`ny`x zakladiv*. Uman` : Vizavi. (in Ukrainian).
- Buchbinder V.A., Strauß, W. H. (1896). *Grundlagen der Methodik des Fremdsprachenunterrichts*. Leipzig: Verlag Enzyklopädie, 1. (in German).

Mykhailo Yakovchuk, *Research Fellow of the Department of Foreign Language Teaching of the Institute of Pedagogy of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine, teacher-methodologist of German language, Honored teacher of Ukraine, Kyiv, Ukraine.*

Research interests: *innovative technologies of teaching foreign languages; integrated teaching of foreign languages; development of individual giftedness; methodology of teaching foreign languages, etc.*

LEARNING MONOLOGICAL SPEAKING IN FOREIGN LANGUAGE TO 7–9 GRADES STUDENTS OF GYMNASIUMS USING COMPETENCY-BASED LEARNING TECHNOLOGIES

The study was performed within the R & D (registration number 0121U100164)

Abstract. The article substantiates the methodological principles of competency-based teaching of foreign language monologic speech in German for students of grades 7–9. It was determined that the main task of teaching monologic speech in these classes is to improve the skills and abilities of foreign language communication. It was found that teaching monologic speech, as a productive process, requires students to be able not only to describe and compare objects and phenomena, to talk about what they heard, saw, and read, but also to use elements of argumentation and reasoning. The communicative functions of monologic speech are characterized, the topics and requirements of current model curricula are analyzed, and the skills in monologic speech that students should demonstrate according to the results of their studies in grades 7–9 are outlined. It was found that monologic speech at this stage of learning is characterized by certain communicative, psychological and linguistic features that the teacher should actively take into account. The author proposed a set of exercises and tasks for teaching monologic speech in grades 7–9 of gymnasiums. The main concepts of the conducted research were tested by the author in his own pedagogical activity.

Keywords: monologic speech; communicative functions; speaking skills and abilities; competency-based teaching.